

Magdalena Abakanowicz

De nagalm van trauma

Het werk van Magdalena Abakanowicz is deze zomer te zien in museumzalen in Tilburg en Den Bosch. Deze Poolse kunstenares die werd getekend door de Tweede Wereldoorlog, en was een van de groten in haar tijd.

Door Alië Pegtel

Magdalena Abakanowicz.

Haar werken zijn geëxposeerd in alle grote kunstgaleries van de wereld. De Poolse Magdalena Abakanowicz werd vanachter het IJzeren Gordijn in de zestiger jaren wereldberoemd met een nieuw subgenre in de kunsten dat naar haar werd genoemd: Abakans. Kolossale sculpturen van gewoven garen, die door hun ruwe textuur en het gebruik van sisal en paardenhaar doen denken aan boomschors of dierenhuid. Het traditionele rechthoekige tapijtframe liet ze los ten faveure van organische, vloeibare vormen. Als eerste textielkunstenaar hing ze haar werken niet plat tegen de wand. Abakanowicz die 1,65 meter was, liet haar meterslange driedimensionale weefsels optakelen en vanaf het plafond aan touwen vrij in de ruimte bungelen.

Een paar van deze wonderbaarlijke Abakans in aardetinten, hangen nu in het Textielmuseum in Tilburg. De donkere ruimte is subtiel belicht op aanwijzing van co-curator Magda Kowaleska van de Abakanowicz Foundation. In het Noordbrabants Museum hangt een ronde rode Abakan, die lijkt op een reusachtige vulva. Maar als je eromheen loopt, zie je een fallus. Of is het toch een lange neus?

Magdalena Abakanowicz, *Abakan Red*, 1969. Tate, presented anonymously 2009

Abakanowicz werkte intuïtief en deed geen concessies

Niet eerder had de wereld zoiets gezien. Het is des te opzienbarender als je bedenkt dat Abakanowicz met haar abstracte sculpturen de textielkunst naar een nieuw niveau tilde, in een tijd waarin van staatswege de sociaal-realistische kunststijl als enige was toegestaan. Hoe slaagde ze erin haar eigenzinnigheid te behouden?

Het is een vraag die actueel is, nu hedendaagse autocratische leiders individuele vrijheden opnieuw proberen te onderdrukken. Voor Jacqueline Grandjean, directeur van het Noordbrabantsmuseum was dit reden om met hernieuwde aandacht naar haar werk te kijken. Met het Textielmuseum organiseerde ze een tentoonstelling.

Onbekend in Noord-Brabant is Abakanowicz zeker niet, hoogstens vergeten. Niet iedereen weet namelijk dat in het provinciehuis in Den Bosch, het allergrootste textielwerk hangt uit haar oeuvre: *Bois le Duc*. In 1971 kwam ze zelf naar Nederland om dit werk te installeren. Voor de ontvangsthuis van het pas geopende provinciehuis, ont-

wierp ze 'een bos' van negentien verspringende geweven panelen van zeven meter hoog en 22 meter breed, waar je tussendoor kan lopen. Architect Huig Maaskant was *not amused*: hij verwachtte één gobelin. Maar Abakanowicz werkte intuïtief en deed geen concessies. Grandjean zegt bewonderend: 'Je zou het werk kunnen uitleggen als een nomadische wandschildering die een tegenkracht biedt binnenin het paleis van de macht.'

Abakanowicz was al jong gehard door het leven. Ze maakte deel uit van de generatie Polen die werd gevormd door de Tweede Wereldoorlog, en daarna hun draai moest zien te vinden in Polen als satellietstaat van de Sovjet-Unie. Voor de adellijke Marta Magdalena Abakanowicz, geboren op 20 juni 1930 op het uitgestrekte familielandgoed bij Krepa, hadden deze politieke gebeurtenissen zeer verstrekkende gevolgen. Haar ouders verloren alles wat ze bezaten. In 1945 eigende de Poolse staat zich het familielandgoed toe. Haar vader, een adellijke Pools-Russische Tataar, werd als voormalig grootgrondbezitter en aristocraat bestempeld tot klasse-vijand. Haar moeder was anderhalf jaar eerder bij een beschieting in hun landhuis door

een dronken Duitse soldaat haar arm kwijtgeraakt. Als oorlogsinvalides werd het haar toegestaan om kranten te verkopen. De vrouw die altijd een schare aan personeelsleden had gehad, stond nu voor dag en dauw op om als gehandicapte verkoopster een paar centen te verdienen op straat.

Hun dochter bleek een geboren *survivor* - ze werd voortgedreven door een nietsontziende innerlijke drang om kunst te maken. Op de Kunstacademie verzweeg ze haar afkomst, en ze ging zich Magdalena noemen om te voorkomen dat het adellijke Marta verdenkingen zou wekken. Troost vond ze in de herinneringen aan haar onbekommerde jeugdijaren. Tot Hitler in 1939 Polen binnenviel, had ze als fantasierijk meisje rondgedwaald door de bossen van haar ouders. Ze leefde als *loner* in een imaginaire wereld, tussen planten, dieren en bomen. De beelden zouden haar nooit verlaten en ze zou ze

omzetten in kunst. Onafhankelijk en moedig, besloot ze dat ze bij geen enkele kunststroming ingedeeld wilde worden en aan geen enkele regel wilde voldoen. *'There is nothing more desirable than the hunger for the unachievable'*, schrijft ze in haar autobiografie *Fate and Art*.

Monumentaal, sterk, zacht en erotisch; de Abakans waren de verbeelding van haar realiteit.

Ze waren gemaakt van vezels - de kern van ieder levend organisme, stelde ze. Dat Abakanowicz met textiel ging werken, was noodgedwongen omdat er na de oorlog niet veel ander materiaal voor handen was. Ze werkte onder meer bij een coöperatie die *roomdividers* ontwierp. In het platgebombardeerde Warschau was een schrijnend gebrek aan woonruimte. Als student huurde zijzelf een poosje een bed in een hoek van een kamer; de overige hoeken waren ook verhuurd, en de bejaarde verhuurster sliep zelf middenin het vertrek.

Foto Jan Kees Steenman - Het Noordbrabants Museum

Zaalfoto tentoonstelling *Human Nature* met werk van Magdalena Abakanowicz in het Noordbrabants Museum.

wicz, telg uit een aristocratisch geslacht uit Riga, keek door het raam van de gesloten galerie en vond het werk veelbelovend. Zij werd haar mentor en regelde dat de 32-jarige Abakanowicz in 1962 kon deelnemen aan de Tapijt Biënnale in Lausanne. Textiel bood het voordeel dat het als folkloristische huisvlijt werd beschouwd, en niet zo streng werd gecensureerd. Ze zond haar eerste onconventionele weefsel in, dat volgens de voorschriften twaalf vierkante meter moest zijn. Dit was het begin van haar internationale doorbraak.

Haar grote sculpturen weefde ze op een getouw in de kelder van Maries huis, ze rolde ze op en bond ze samen om ze te bewaren. De 16-jarige Stefanja Zguda, pas afgestudeerd aan de weverschool, kwam haar assisteren en zou haar leven lang bij haar blijven. Ze noemde haar professor, want nadat Abakanowicz naam had gemaakt, ging ze doceren aan de kunstacademie van Poznan. Zodra ze een visum had bemachtigd, waarvoor ze telkens opnieuw uren in de rij moest staan, reisde ze met haar werken naar buitenlandse exposities om ze zelf te installeren. Daar ontvouwdde haar Abakans zich verticaal voor het eerst ook voor haar, als magische, levende objecten.

De oorlogsgruwelen hadden haar geconfronteerd met de kwetsbaarheid van het menselijk lichaam, en met grote existentiële vragen over de aard en het wezen van de mens. Net als de meesten van haar generatie, zweeg Abakanowicz over wat ze in de oorlog had meegemaakt. Naarmate ze ouder werd, trok ze zich het menselijk trauma als gevolg van oorlogsgeweld sterker aan. Om uitdrukking te geven aan haar engagement, ging ze ander werk maken. Niet langer abstract, maar figuratief. Series hoofdloze mensen van opgestijfd juten, allemaal gemaakt in dezelfde mal. De rimpelingen en plooiën in het juten belichamen het persoonlijk leed, maar het individu gaat op in een kleurloze massa.

'Survivor Art', schreef the New York Times in 1992. In Tilburg zijn twintig gebogen mensenruggen opgesteld. Onderdanig en gehoorzaam wachten ze op orders van bovenaf. In 1993 maakte ze een versie van deze serie 'Backs' in brons, als monument voor de Japanse stad Hiroshima, waarop de atoombom was gevallen.

Jan en zij hadden in 1989 voor het eerst een eigen huis betrokken. Gelegen in een buitenwijk van Warschau, met een studio en tuin. Abakanowicz, die naar eigen zeggen als een 'gypsy' leefde, was aanvankelijk niet enthousi-

De oorlogsgruwelen hadden haar geconfronteerd met de kwetsbaarheid van het menselijk lichaam

Haar reusachtige Abakans waren een middel om aan de opgelegde wereldse beperkingen te ontsnappen: droom groot. Ze pasten bij lange na niet in het piepkleine eenkamerappartement in Warschau, dat ze deelde met haar man Jan Kosmowski. Ze had hem ontmoet tijdens het skiën in de Tatra-bergen, een intelligente ingenieur met wie ze goed kon praten. Na hun huwelijk in 1956 hadden ze jaren ingewoond bij haar schoonouders.

Haar eerste solotentoonstelling in Warschau in 1960 werd nog vóór de opening gesloten door de autoriteiten. Maar de invloedrijke textielkunstenares Marie Laszkie-

ast. 'Alle huizen van mijn voorouders zijn geconfisqueerd of vernietigd. In mijn herinnering was een huis een plek waar bandieten door het ene raam binnenkwamen, en partizanen door een ander raam.' Ze zou er tot haar overlijden in 2017 wonen, en bijzonder genieten van haar tuin, waar de vogeltjes floten zoals in de bossen van haar ouders. Haar ongehuwde assistente Stefanja beheert nog altijd het huis dat 'de professor' naliet en dat onder de Abakanowicz Foundation valt; trouw aan de kunstenares die via haar werk het eeuwig leven heeft gekregen.

De film Echoes

Jacqueline Grandjean van het Noordbrabants Museum gaf opdracht aan de kunstenaars Kristina Benjocki en Stijn Verhoeff om een film te maken over Magdalena Abakanowicz die tijdens de tentoonstelling in een museumzaal wordt vertoond. Benjocki komt uit voormalig Joegoslavië en heeft zelf een oorlog meegemaakt. In hun eerdere film *While the Pile of Rubble Grows Towards the Sky* zag Grandjean haar kalm op haar rug in het water drijven, terwijl de bommen overvlogen.

De kunstenares heeft via haar werk het eeuwig leven gekregen

Benjocki en Verhoeff bedachten hun filmopzet aan de keukentafel die zij als gehuwd stel delen in hun woonplaats Amsterdam. Ze werden het er al snel over eens dat ze een installatie van Benjocki 'Ground Bindings', als uitgangspunt zouden nemen. Dit werk toont drie witte doeken die Benjocki met de hand weefde in nagedachtenis aan haar overgrootmoeder, haar grootmoeder en moeder. Zij waren alle drie afhankelijk van de textielindustrie in hun streek in het voormalige Joegoslavië.

Vandaaruit ontstond het idee om in de film over Abakanowicz drie vrouwen te volgen, - in wezen een en dezelfde vrouw - als kind, als volwassene en als oudere vrouw. Omdat de natuur zo'n belangrijke rol in haar jeugdjaren speelde, zochten ze in Polen een geschikt

Magdalena Abakanowicz, *Bois le Duc*, (1970-1971), Provinciehuis Noord-Brabant.

bos om 's winters in te filmen. 'Toen we een bos hadden gevonden met een omgevallen boom, en toen het huis daar ook nog het "Huis van de Echo's" heette, wist ik dat we de juiste opnamelocatie hadden gevonden,' zegt Verhoeff.

Benjocki vond het een eer om een film over Abakanowicz te maken, die gaat over troost en heling na oorlogstrauma. 'Als echo's die in het landschap blijven hangen, resoneert trauma door generaties heen en geeft vorm aan herinneringen, identiteit en de band van mensen met hun omgeving,' vertelt ze. 'Onze film onderzoekt deze nagalm: het toont de stille volharding van vrouwen die na alle verlies blijven doorwerken.' Maar door haar geërfde herinneringen onder ogen te zien, begint het filmpersonage zich te bevrijden van de last van het verleden. Benjocki: 'Echoes is een ode aan de veerkracht en het vermogen om je eigen vernieuwende verhaal van de toekomst te schrijven.'

Alies Pegtel - Journalist.

TENTOONSTELLINGEN

De triotentoonstelling van Abakanowicz' werk is te zien tot en met 24 augustus 2025. *Everything is made of fiber* in het Textielmuseum in Tilburg, *Human Nature* in het Noordbrabants Museum in Den Bosch. Het werk *Bois le Duc* is op woensdagen in de zomer te zien in het Provinciehuis Noord-Brabant. Kijk voor meer info op grootsinbrabant.nl